

**«6D020900 - Шығыстану» мамандығы бойынша философия докторы
(PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған Сауданбекова Шынар
Турганбекқызының «Қазақтар мен жапондардың ғұрыптық
мәдениетіндегі ұқсастықтар мен ерекшеліктер: семиотикалық аспект»
атты диссертациялық жұмысына ресми рецензенттің**

ШІКІРІ

1. Зерттеу тақырыбының өзектілігі және жалпы ғылыми, жалпы мемлекеттік бағдарламалармен (практикалық және ғылым мен техника дамуының сұраныстарымен) байланысы

Қазақ және жапон халықтарының мәдени дәстүрлері бұған дейін жекелеген түрде зерделеніп, жеке мақалалар мен зерттеу жұмыстары жазылғанымен, отандық ғылымда қазақ тілінде екі елдің негізгі халықтарының ғұрыптық мәдениеті мен ұлттық дәстүрлері тұрғысынан салыстырмалы түрде талданып жазылған зерттеу жұмысы жоқтың қасы. Жапондық ғылымда да бұндай талпыныстар ғылыми зерттеу деңгейінде бүгінгі күнге дейін қарастырылмаған сынды. Жалпы, жапон халқының мәдениеті өзінің өзгешелігімен және бірегей дүниетанымдық философиясымен әлем ғалымдарының назарын аударып келетіні анық. Дегенмен, жапон халқының этногенезі, өзге ұлт өкілдерімен байланысы, мәдениетінің қалыптасуы әлі де толыққанды зерттеуді қажет ететін мәселелер қатарында. Жапон халқының шығу тегі, өзге мәдениет өкілдерімен байланысы тұрғысынан жапон ғалымдары бірегей ұстанымда емес. Алайда, соңғы жылдары жапон ғалымдары арасында Еуразия, оның ішінде Алтай халықтарымен тарихи байланысты зерттеуге деген талпыныстар байқалуда. Оған ғылыми түрде жапон және қазақ халқының генетикалық тұрғыдан өте жақын халықтар ретінде анықталуы түрткі болған. Осы ретте екі елдің негізгі халықтардың арасындағы мәдени дәстүр, ғұрыптық мәдениет аясында ортақтастықтар мен ерекшеліктерді анықтауға бағытталған жұмыс аса тың әрі өзекті зерттеу жұмысы деп бағалауға болады. Сондықтан қарастырылып отырған зерттеу жұмысының маңыздылығы жапон және қазақ халықтарының өткенін зерделей отырып, екі ел арасындағы ұқсастықтар қазақ және жапон халықтарының бір-біріне жақындай түсуіне негіз болуы ықтимал деп тұжырымдауға болады. Әрине, екі ұлттың ғұрыптық мәдениетінде кездесетін ортақтастықтар мен ұқсастықтар тек жалпы адамзатқа ортақ құндылықтармен шектелмейді. Қазақ және жапон халықтарының ортақ Алтай тілдер әулетіне қарасты болуы олардың ежелгі замандағы мәдени кеңістігінің бірлігін аңғартады. Жапондық ғылыми ортада жапон халқының қалыптасуында Корей түбегі арқылы жапон аралдарына Алтай және үндіеуропалық әулет өкілдерінің ықпалы зор болған деген ұстаным бар. Осы ерекшеліктерді ескере отырып, зерттеу тақырыбы әсіресе қазақстандық ғылым үшін өзекті саналады.

Диссертациялық жұмыста жапон және қазақ елдерінің ғұрыптық мәдениетіндегі ұқсастықтар мен ерекшеліктерді семиотикалық тұрғыдан

салыстырып талдау жүргізілген. Ізденуші қазақтар мен жапондықтардың ғұрыптық мәдениетінде орын алған кейбір ұқсастықтарды негізінен бүкіл адамзатқа тән ортақтастықтармен түсіндіріп қана қоймай, анықталған ұқсастықтар болашақта одан әрі жан-жақты пәнаралық зерттеуді қажет ететіндігін алға тартады, атап айтқанда зерттеу жұмысының нәтижелері ерте және орта ғасырлардағы жапон халқының қазақтар, сондай-ақ жалпы көшпенді түркі халықтарымен өзара ықпалдастығын тереңірек қарстыруға негіз болады. Сондықтан да диссертанттың ғылыми жұмысы тың тақырыпты қамтиды, ауқымды ғылыми бастама ретінде ары қарай зерттеуге болатын алаңдарды ашады. Сондықтан бұл ғылыми жұмысты тақырыптық тұрғыдан, мағыналылығы, өзектілігі, күрделілігі, зерттеу аясының перспективасы тұрғысынан бірегей ғылыми ізденіс деп сипаттауға болады.

Осылайша, Сауданбекова Шынардың диссертациялық жұмысы екі ел негізгі халықтарының ғұрыптық мәдениеттерін өзара салыстыру арқылы семиотикалық талдаумен ұштастырылған маңызды тақырыпты қамтиды. Екі ел халықтары арасындағы мәдени байланыстарды осындай тың ғылыми зерттеулер негізінде қарастыру, екі елге де қызықты тақырыптарды қалыптасып, ортақ тақырыптар аясында бірлесе жұмыс істеуге, ғылым және білім саласында жақындастыру үшін аса маңызды болмақ.

Ұсынылған жұмыста Сауданбекова Шынар жапон халқының дәстүрлі ғұрыптық мәдениетін және онымен байланысты наным-сенімдер мен ырымдарды, салт-жоралғылардың кешенін жан-жақты қарастырып, қазақ халқымен салыстырмалы түрде семиотикалық тұрғыда зерделеген. Зерттеуде екі ел халықтарына тән ғұрыптық мәдениеттің синтактикалық, семантикалық және прагматикалық негіздері анықталып талданған. Жапон халқына тән бұл ғұрыптық мәдениет кешенінің семиотикалық аспектісін ізденуші қазақ халқындағы ұқсас салт-дәстүрлер негізінде салыстырмалы түрде қарастырып, ортақтастықтарды анықтаған.

Диссертацияның нәтижелері екі елдің ұлттық салт-дәстүрлерінің ортақ және ерекше тұстарын анықтауға, ғұрыптық мәдениетке қатысты түрлі жөн-жоралғылардың семиотикалық және прагматикалық тұстарын ашуға мүмкіндік береді. Қорытындылай келе Сауданбекова Шынар екі халықтың дәстүрлі мәдениеті мен ұлттық болмысын сақтауда ғұрыптық мәдениеттің алар орнының аса маңызды екендігін айқындайды. Сонымен бірге, қазіргі заманда ғұрыптық мәдениеттің семантикалық және прагматикалық тұстарына аса мән беру қажеттігін алға тартады. Сонымен қатар, жапон және қазақ елдерінің ежелгі заманда ортақ тілдік-мәдени ортадан шыққан жақын елдер деген тұжырымды дәйекті түрде негіздейді.

2. Диссертацияға қойылатын талап деңгейіндегі ғылыми нәтижелері.

Қазақтар мен жапондардың ғұрыптық мәдениетіндегі ұқсастықтар мен ерекшеліктерінің семиотикалық аспектісін зерттеуге арналған Ш.Т.Сауданбекованың диссертациялық жұмысы «6D020900 – Шығыстану» мамандығының төлқұжатына сәйкес келеді.

Ізденуші диссертациялық жұмысты орындау барысында төмендегідей нәтижелерге қол жеткізген.

1-нәтиже. Жапон және қазақ халықтарының ежелгі қоғамындағы мәдени дәстүрлердің ерекшеліктері мен ұқсастықтары кешенді түрде алғашқы рет арнайы зерттеу тақырыбы ретінде қарастырылып отыр.

2-нәтиже. Екі ел халықтарының ұлттық салт-дәстүрлері мен ғұрыптық мәдениетінің қалыптасу тарихы зерделеніп, жапондықтар мен қазақтардың мәдени дәстүрлерінде орын алған ұқсастықтардың болу себептері теоретикалық тұрғыдан дәйекті түрде айғақталған.

3-нәтиже. Қарастырып отырған халықтардың ғұрыптық мәдениеті мен әдет-ғұрыптарындағы қалыптасқан салт-дәстүрлер мен рәсімдер жүйесінің құрылымдық ерекшеліктері анықталып, семантикалық тұрғысынан жақын болып келетіндігі анықталған.

4-нәтиже. Екі ел халықтарының мәдени дәстүрлеріндегі басты айырмашылықтар негізінен жапон және қазақ халықтарының шаруашылық-мәдени типіне байланысты екендігі дәлелденген.

5-нәтиже. Ғаламдану үрдісінің кейбір теріс ықпалы салдарынан жапон және қазақ қоғамдарында ғұрыптық мәдениеттің семантикалық мән-мағынасының әлсіреуі жалпы ұлттық мәдениеттің тәрбиелік мәнінің құлдырау қаупін тудыруда екендігі анықталған.

6- нәтиже. Жапондықтар мен қазақ халқының ғұрыптық мәдениеті мен негізгі мәдени ұстанымдары екі ел қоғамдарының тұрақтылығын, ұрпақтар сабақтастығын сақтауға бағытталған негіздердің сақталуына ықпал ететіндігі дәлелденген.

3. Ізденуші диссертациясында тұжырымдалған әрбір нәтиженің, тұжырымдары мен қорытындыларының негізделуі мен шынайылық дәрежесі.

Диссертациялық зерттеудің негізгі қорытындылары мен нәтижелері кеңінен қолданылған дереккөздерге, шетел және отандық ғалымдардың тұжырымдарына негізделген шынайы зерттеу жұмысы болып табылады.

Мұны төмендегі тұжырымдардан көруге болады.

1-нәтиже. Диссертант жапондық және қазақстантық ғалымдардың зерттеулерін негізге алып, жалпы жапон және қазақ халықтарының арасындағы туыстық байланысты растайтын ғылыми деректерді ұтымды пайдалана отырып зерттеу нәтижесін шынайы түрде дәлелдеген.

2-нәтиже. Қазақ мен жапон халықтарының ортақ Алтай тілдес топқа жатуы және де екі ел халықтарының генетикалық тұрғыдан алғанда өте жақын туыстас халықтарға жатуы танымал ғалым Намио Эгами, ресейлік ғалым Осипова М.В., Окладников А. П., С.П. Крашенинников, Д.Н. Анучин сынды авторлардың еңбектерін зерделеу арқылы нәтиже шынайы негізделді.

3-нәтиже: Екі ұлттың ғұрыптық мәдениетінде кездесетін салт-дәстүрлер мен жөн-жоралғылардың Ацуко Кураиши, Ямаори Тецуо, Томоко Нагаи, А.И. Левшин, В.В. Бартольд, отандық ғалым Х.А. Арғынбаевтың еңбектерін саралап, Чарльз Моррис, Э.Кассирердің теорияларына негізделіп,

семантикалық және прагматикалық мәнін ашып өзара салыстыру нәтижесінде анықталып, шынайы пайымдалған.

4-нәтиже: Жапон және қазақ халықтарының мәдени дәстүрлеріндегі ғұрыптық мәдениеттің негізгі құрылымы анықталып, олардың айырмашылықтары мен ұқсастықтарына Цукаса Мацуфудзи, Юи Мэй Хуан еңбектеріне негіздеп, жан-жақты талдау жасалынғандықтан түйінделген қорытындылар шынайы болып табылады.

5-нәтиже: шынайы деп санауға толық негіз бар, докторант бұл нәтижеге отандық және жапондық ғалымдардың еңбектеріне талдау жасау негізінде, сонымен бірге тікелей бақылау, сұхбат алу нәтижесінде қол жеткізген.

6-нәтиже: қазіргі замандағы екі елдегі орын алып жатқан үрдістерге қатысты ғылыми әдебиеттегі мәліметтерді талдау, сонымен бірге жапон қоғамындағы өзгерістерді тікелей бақылау, респонденттермен сұхбаттасу нәтижесінде және де мәдени дәстүрлердің қазіргі замандағы сақталу деңгейі мен көрінісіне сараптама жасау негізінде шынайы негізделген.

4. Ізденушінің диссертациясында тұжырымдалған әрбір ғылыми нәтижелері мен қорытындысының жаңашылдық деңгейі.

1-нәтиже жаңа, жапон және қазақ халықтарының мәдени дәстүрлеріндегі ортақтастықтар мен ерекшеліктер ғылыми тақырып ретінде алғаш рет қарастырылып отыр.

2-нәтиже жаңа, жапон және қазақ халықтарының ғұрыптық мәдениетіне жекелеген зерттеулер жүргізілгенімен, екі ел халықтарының ғұрыптық мәдениетінің құрылымдық жүйесі бұған дейін салыстырмалы түрде талданбаған.

3-нәтиже жаңа, екі ел халықтарының мәдени дәстүрлеріндегі ұқсастықтар мен ерекшеліктер ежелгі тарихи, археологиялық, мұражай деректері, далалық материалдар мен соңғы жылдардағы ғылыми зерттеулерге талдау жасай отырып жапон және қазақ халықтарына тән ортақтастықтар мен ерекшеліктердің түпнегізі анықталған.

4-нәтиже жаңа. Қарастырып отырған халықтардың даму тарихын, қалыптасу ерекшеліктері мен дүниетанымдық негіздерін саралай отырып салыстырмалы түрдегі талдауларды ұтымды пайдаланған.

5-нәтиже жаңа. Қазіргі заманғы жапон және қазақ халықтарының мәдени дәстүрлеріндегі үрдістерді салыстырмалы түрде талдай отырып, отандық және жапондық авторлардың зерттеулері мен далалық материалдар негізінде қай елде болмасын ғаламдану үрдісінің нәтижесінде дәстүрлі мәдениетті сақтап қалу мәселесінің өзекті екендігі айқындалған.

6-нәтиже жаңа, қарастырып отырған халықтардың мәдени дәстүрлеріндегі ұрпақтар сабақтастығын жалғастырушы бірден-бір күш бұл ғұрыптық мәдениет деген тұжырым екі елдің ұлттық салт-дәстүрлері мен дүниетамынындағы ұлттық салт-дәстүрлер кешенін семиотикалық тұрғыдан қарастыра отырып, бүгінгі Қазақстан мен Жапониядағы қабылданған «Мәдени мұра», «Рухани жаңғыру. Болашаққа бағдар», «Жапониядағы

мәдени істер саясаты» сынды бағдарламаларды талдау арқылы да айқындаған.

5. Алдыңғы нәтижелердің практикалық және теориялық маңыздылығы.

Зерттеу нәтижесінде анықталған тұжырымдар мен негізгі қорытындылардың теориялық және практикалық маңызға ие. Диссертациялық жұмыстың нәтижелерін шығыстану саласына қосылған тиісті үлес деп айтуға болады. Сонымен бірге, зерттеу жұмысының қазақ және жапон халықтарының арасындағы мәдени және тарихи байланыстарды анықтауға, жапон халқының тарихындағы көшпенді халықтардың, оның ішінде қазақ халқының алар орнын зерттеп зерделеуге бағытталған тың ізденіс екендігі анық. Осы зерттеудің қорытындылары ізденуші тарапынан болашақ ғылыми жұмысы барысында әлі де болса жалғасын тауып, тереңірек зерттеуге мүмкіндіктер тудырады.

Диссертацияның тұжырымдары мен қорытындыларын шығыстану, тарих, мәдениет, этнографияға арналған арнайы курстардың оқу бағдарламаларын, оқулықтарын, әдістемелік құралдар мен нұсқаулар дайындау барысында пайдалануға болады.

Диссертацияның негізгі қағидасының, нәтижесінің, тұжырымдары мен қорытындыларының жариялануының жеткіліктігіне растама.

Диссертациялық жұмыстың негізгі тұжырымдары мен нәтижелері 8 ғылыми басылымдарда жарық көрген, оның ішінде 3 мақала ҚР білім және ғылым министрлігінің жоғары бақылау Комитетімен бекітілген тізімге енген басылымда, 2 мақала Scopus мәліметтер базасына кіретін басылымда, 3 баяндама халықаралық, республикалық ғылыми-практикалық конференциялар мен симпозиумның жинақтарында жариялау арқылы сыннан өткен.

Ғылыми мақалалардың мазмұны мен тұжырымдары зерттеу жұмысының нәтижелері мен қорытындыларына сай келеді.

6. Диссертация мазмұнындағы және рәсімдеуіндегі кемшіліктер мен ұсыныстар.

Зерттеу жұмысының мазмұны тақырыптың мәнін толық ашады, тараулар мен бөлімдердің арасында логикалық байланыс пен сабақтастық сақталған. Зерттеудің мақсаты мен міндеттері орындалған. Жұмыстың көлеміне және библиографиялық бөліміне қатысты ескертулер жоқ. Дегенмен, диссертацияда бірқатар олқылықтар кездеседі:

Біріншіден, диссертация тақырыбы «Қазақтар мен жапондардың ғұрыптық мәдениетіндегі ұқсастықтар мен ерекшеліктер» деп бекітіліп, «қазақтар» бірінші тұрғанымен зерттеу жұмысын баяндау барысында Жапонияға көбірек мән беріліп, ойысу сарыны байқалады.

Екіншіден, диссертация мазмұны мен мәтінінде «екі ел халықтары» тіркесі көптеп кездеседі, Қазақстанда 130 ұлт пен ұлыс, 17 конфессия өкілдері тұратынын ескерсек, Қазақстанға қатысты «халық» сөзінің орнына «негізгі халық» немесе ұлт терминдерін қолданған жөн болар еді.

Үшіншіден, Мәдени дәстүрлердің Қазақстандық ғылымда зерттелуі тарауында көптеген ғалымдар қамтылғанымен Қазақстанның ғылым академиясының академигі Әлкей Хақанұлы Марғұланның қазақтың қолданбалы өнерге қатысты құнды еңбектері, қазақтың көрнекті этнографы, ғалым Ақселеу Сланұлы Сейдімбектің қазақ мәдениеті мен аспаптарына қатысты құнды еңбектері назардан тыс қалыпты.

Аталған ескертпелер, жұмыстың маңыздылығы мен құндылығын төмендетпейді, керісінше болашақтағы ізденістерде ескеру үшін ұсынылды.

7. Диссертация мазмұнының Ғылыми дәреже беру ережелерінің талаптарына сәйкестігі.

Зерттеу жұмысы ізденушінің маман ретінде біліктілін айқындай отырып, ғылыми пікірлері нақты, қойылған мәселені жан-жақты шеше алғандығын көрсетеді. Диссертацияда тұжырымдалған ғылыми нәтижелер шығыстану саласында өз дәрежесінде қолданыс табады деп үміттенемін.

Сауданбекова Шынар Тұрғанбекқызының «Қазақтар мен жапондардың ғұрыптық мәдениетіндегі ұқсастықтар мен ерекшеліктер: семиотикалық аспект» тақырыбындағы диссертациялық жұмысын теориялық деңгейі жеткілікті, деректік негізі бар және жан-жақты зерттеліп аяқталған, дербес ғылыми зерттеу жұмысы деп есептеуге болады. Зерттеу жұмысы алға қойылған мақсат, міндеттерге сай жүйелі түрде жазылған, мағыналық тұрғыдан толымды және орындалуы жағынан Қазақстан Республикасы Білім және ғылым саласындағы қадағалау және аттестаттау комитетінің талаптарына сай ғылыми жұмыс деп есептей келе, ізденуші «6D020900-Шығыстану» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне лайық деп тұжырымдалды.

Ресми рецензент:

**т.ғ.к., Конфессияаралық
және өркениетаралық
диалогты дамыту жөніндегі
Н.Назарбаев орталығының
бас кеңесшісі**

М.М. Әбішева